

УДК 37.013.42 – 053.6

Сидорчук М. С.

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті розглянуто особливості впровадження комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації. Описано технології самоактуалізації, які проектувалися на основі таких принципів: принципу психологічної комфортності, принципу цілісного уявлення про світ, принципу варіативності. Зазначено, що комплексна програма самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: «Мій внутрішній світ», «Комунікація та інформація», «Здоровий спосіб життя», «Мое майбутнє», кожен з яких складається з кількох логічних тренінгових занять. Описано окремі заняття комплексної програми, які передбачають такі форми роботи, як: мозкові штурми, робота в групах, бесіди, дискусії, кейс-стаді, рухливі вправи, перегляд й аналіз відео тощо.

Ключові слова: самоактуалізація, самоактуалізація старших підлітків, комплексна програма самоактуалізації, соціально-педагогічні умови самоактуалізації старших підлітків.

Виклики сучасності вимагають переходу від директивної до особистісно орієнтованої моделі навчання й виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів, які забезпечуватимуть розвиток внутрішніх можливостей дітей, їхніх потреб, інтересів, творчих здібностей.

У зв'язку з цим постає потреба у допомозі молодим людям у самовизначенні, виборі професійного та життєвого шляху, засвоєнні надбань старших поколінь, особистісному зростанні – все це виступає пріоритетним напрямком соціально-педагогічної діяльності.

Метою статті є опис та аналіз впровадженої комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації.

З метою реалізації та перевірки соціально-педагогічних умов «реалізація комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації» і «забезпечення активної участі старших підлітків у самоактуалізації в центрах соціально-психологічної реабілітації» було розроблено та впроваджено комплексну програму самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації, в якій взяли участь 216 вихованців ЦСПР – старших підлітків.

Розроблена комплексна програма самоактуалізації старших підлітків побудована з урахуванням реальної сучасної ситуації і на основі аналізу змісту діяльності центрів соціально-психологічної реабілітації в Україні. Дана програма характеризується рухливістю реагування на гострі потреби старших підлітків,

життєві ситуації й може бути використана не лише в центрах соціально-психологічної реабілітації, а й у практичній соціально-культурній діяльності молодіжних об'єднань, клубів, загальноосвітніх навчальних закладів.

В основу комплексної програми самоактуалізації було покладено технології самоактуалізації. Технології самоактуалізації старших підлітків проектувалися на основі таких принципів:

1. Принцип психологічної комфортності – створення умов, в якій старші підлітки можуть почувати себе «як вдома», зняття стресостворюючих факторів, орієнтація на успіх.

2. Принцип цілісного уявлення про світ – формування наукової картини світу, особистісного позитивного ставлення старшого підлітка до набутих знань, уміння застосовувати їх у своїй життєдіяльності.

3. Принцип варіативності – розуміння можливості використання різних варіантів вирішення завдань, проблемних ситуацій під час занять, а також сприяння тому, щоб старші підлітки самі знаходили варіанти вирішення завдань і ситуацій не лише під час впровадження комплексної програми, але й у своєму житті.

Загалом при розробці та впровадженні комплексної програми самоактуалізації ми робили акцент на словесних формах роботи, таких як: заняття з використанням інтерактивних форм роботи, бесіди, диспути, кейс-стаді, мозкові штурми тощо. Як наголошує вітчизняний науковець Р. Вайнола, «використання словесних групових форм роботи сприяє створенню умов для актуалізації комунікативних якостей учасників: уміння обґрунтовувати та доводити свої думки і позиції, цінувати мовну інформацію членів групи, здійснювати комунікативну самопрезентацію та толерантно ставитись до думок, позицій, висловів учасників групи, вміти конструктивно їх сприймати» [2, с. 35]. Спираючись на твердження науковців, інший вчений М. Снітко [5] виділяє такі основні переваги групової роботи з підлітками:

- створення умов для дії «суспільства в мініатюрі»;
- надання можливості отримати зворотний зв'язок та підтримку від інших учасників;
- прийняття цінностей і потреб інших учасників у процесі групової взаємодії та визначення необхідності дослухатися до думок співрозмовників;
- можливість вирішити проблему, яка пов'язана з міжособистісними стосунками.

Метою цільової програми є: сприяння процесу соціальної адаптації, самореалізації та самоактуалізації, розкриттю лідерського потенціалу старших підлітків шляхом усвідомлення пріоритетів здорового способу життя та вироблення навичок адекватної та безпечної поведінки в суспільстві; виробленню та застосуванню теоретичних знань і практичних навичок у всіх сферах особистісного та суспільного життя. Комплексна програма самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: «Мій внутрішній світ», «Комунікація та інформація», «Здоровий спосіб життя», «Мое майбутнє», кожен з яких складається з кількох логічних тренінгових занять. Заняття передбачають такі

форми роботи, як: мозкові штурми, робота в групах, бесіди, дискусії, кейс-стаді, рухливі вправи, перегляд й аналіз відео тощо.

Основний акцент під час впровадження комплексної програми робився на проведенні занять у формі тренінгу. Л. Петровська визначає тренінг «як засіб впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних установок, навичок та досвіду в галузі міжособистісного спілкування» та виділяє специфічні риси та парадигми тренінгу, які були дотримані нами: дотримання певних принципів групової роботи; спрямованість на психологічну допомогу учасникам групи в саморозвитку; наявність постійної групи (переважно від 7 до 15 учасників); певна просторова організація; акцент на взаємовідносинах учасників групи; використання активних та інтерактивних методів роботи; постійна рефлексія; атмосфера розкнутості та свободи спілкування між учасниками групи, клімат психологічної безпеки [4, с. 42-43].

Перший блок комплексної програми має назву «Мій внутрішній світ» та складався із п'яти взаємопов'язаних занять. Метою першого заняття «Я – особистість» було знайомство з учасниками тренінгових занять, створити таку ситуацію, щоб кожен учасник відчув себе важливим, щоб зрозумів, що кожен є особистістю.

У процесі впровадження комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації нами було використано метод «мозкового штурму» (брейнстормінг) зі старшими підлітками, під час яких відбувалося «генерування ідей учасників щодо вирішення певної проблеми без їх аналізу та обговорення» [4, с. 60].

З метою з'ясування значення друзів і дружби у житті вихованців було проведено мозковий штурм «Дружба у нашому житті». Зокрема, учасникам було запропоновано відповісти на питання: «Хто такий друг?», «Що таке дружба?», «Чи багато у вас друзів?». Цілком очікуваними були відповіді вихованців про те, що друг – це людина, яка завжди підтримає, зрозуміє, порадить, вислухає, поділиться останнім тощо. Після того як на питання були отримані відповіді, учасникам було дано наступне завдання – написати якими якостями, на їх думку, повинен володіти справжній друг. Кожен із вихованців мав можливість зачитати відповідь. Слід зазначити, що загалом уявлення учасників щодо ідеального друга співпали. Так, усі бачать свого ідеального друга вихованим, таким, хто розуміє тебе, який ніколи не зрадить, толерантним, спортивним тощо. Після того, як усі відповіді були озвучені, учасникам було задано питання: чи володіють вони тими якостями, які хочуть бачити у своїх друзях? Окремі вихованці твердо відповіли так, проте таких були одиниці. Більшість старших підлітків усвідомили, що для того, щоб мати справжніх друзів потрібно спочатку працювати над собою і що дружба – це взаємний процес, в якому кожен повинен брати активну участь.

Варто зауважити, що самоактуалізація – це багатогранний процес, який може відбуватися як на творчому рівні, так і на рівні професійної діяльності. Саме тому ми вважали за доцільне привернути увагу старших підлітків до важливості навчання, здобуття професії. Логічним продовженням попередньої роботи зі старшими підлітками стало заняття на тему «Навчання + робота = успіх». Метою даного заняття було поглиблення уявлення учасників про важливість навчання у

їхньому житті, сприяння позитивній взаємодії між учасниками, а також апробація можливих варіантів розвитку здібностей та нахилів старших підлітків. Варто зауважити, що більшість із старших підлітків – вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації не мають уявлення про різноманітність професій, в яких вони можуть себе реалізувати.

Для кращого розуміння ставлення старших підлітків до ролі та важливості в їхньому житті освіти нами було використано такі форми роботи, як диспут і дискусію. Диспут та дискусію ми розглядаємо як прості, групові, словесні організаційні форми соціально-педагогічної роботи, головною метою яких є створення сприятливих психолого-педагогічних умов для формування переконань, ставлень, життєвих позицій учасників. Саме в цьому і полягає значення диспуту та дискусії як діагностичних, так і профілактичних форм роботи, а також дієвість їх застосування в роботі з дітьми та молоддю. Як доводить Р. Вайнола [2], жваве, активне, невимушене обговорення актуальних для групи учасників проблем дозволяє педагогу більш влучно прогнозувати подальшу діяльність, спираючись на знання потреб та проблем членів колективу і окремих вихованців.

Впровадження технології ведення диспуту і дискусії, потребувало їх проведення у конструктивному руслі. Такий підхід до проведення гарантує «джентльменську» поведінку учасників, формує повагу до інших учасників, почуття такту, терпимість до думок, що не збігаються з особистою позицією конкретного учасника.

Зокрема, під час тренінгового заняття нами було проведено диспути на теми «Освіта – головне в житті людини. Так чи ні?», «Розум і краса. Що головніше?», «Навчання в школі. Обов'язок чи власне бажання?» тощо. Варто зауважити, що старші підлітки активно включалися у даний вид діяльності. кожен із вихованців намагався відстоювати власну точку зору. За результатами дискусій було визначено, що для того, щоб досягти успіху в житті, необхідно постійно і системно працювати і навчатися. Старші підлітки під час обговорення висловили переконання, що навчання та освіта є важливими для них. Окремі вихованці після заняття виявили бажання поглибити свої знання з таких предметів, як математика, українська мова й англійська мова.

Отже, під час проведення заняття «Навчання + робота = успіх» зі старшими підлітками спільно з вихованцями ми з'ясували, що для досягнення успіху в житті, кар'єрного росту людина повинна постійно прагнути до чогось кращого життя, постійно підвищувати свої знання, вміння і навички.

Відомо що, на особистісний розвиток і самоідентифікацію старшого підлітка значний вплив має його сім'я. Враховуючи цей факт, метою проведення наступного заняття комплексної програми «7я» стала оптимізація комунікації та міжособистісних відносин між дитиною та її батьками, між вихованцем і людьми, які його оточують, а також здійснення особистісного розвитку і самоідентифікації підлітка, визнання сім'ї – як основної цінності. Варто зазначити, що така мета реалізовувалося як під час заняття «7я», так і у процесі впровадження комплексної програми в цілому.

Наступний блок комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації називається «*Комунікація та інформація*» і включає чотири послідовні заняття: «Довідник корисної інформації», «Дозвілля», «Права та обов'язки», «Торгівля людьми». Під час проведення означених занять старшим підліткам надавалася інформація про варіанти проведення дозвілля з користю і задоволенням, про альтернативні шляхи реалізації себе, а також інформація про «права людини», «права дитини», «обов'язки людини і громадянина України». Окрім цього, передбачалася мета – сприяти формуванню у підлітків усвідомленого й відповідального ставлення до процесу захисту своїх прав.

Під час проведення занять ми наголошували, що незнання прав і обов'язків не звільняє від відповідальності. Так, під час проведення зі старшими підлітками бесід «Що таке громадянська зрілість?», «Виховуйте в собі відповідальність», «Жити за Законами країни», «Свобода. Рівність. Права людини» акцентувалася увага на основних правах дітей, зазначених у Конвенції ООН «Про права дитини» [3], про види відповідальності за вчинення злочинів: адміністративну та кримінальну, про ключові Закони України. Привертає увагу той факт, що значна частина старших підлітків, які перебувають у центрах соціально-психологічної реабілітації, була абсолютно не обізнана про свої права та обов'язки, про основні нормативно-правові документи країни, що стосуються їх як конкретної вікової групи. Проте під час обговорення більшість старших підлітків проявили активну зацікавленість щодо прав, які вони мають. З огляду на це, під час проведення заняття «Права та обов'язки» ми зосередили увагу старших підлітків не лише на їхніх правах, але й на обов'язках.

Наступний блок комплексної програми «*Здоровий спосіб життя*», як і попередній, передбачав застосування технологій соціальної профілактики. Як зазначає З. Шевців [6], здійснення соціальним педагогом комплексу профілактичних заходів, що спрямовані на попередження виникнення патологій у суспільстві (алкоголізм, наркоманія, проституція та ін.) та їх наслідків (протиправна, адиктивна, девіантна, суїцидальна поведінка, бездоглядність дітей, насильство, незайнятість тощо) називається превентивною (превенція – попередження, пересторога) соціально-педагогічною роботою. При цьому на превентивному рівні профілактика забезпечить попередження появи різних відхилень – морального, фізичного, психологічного і соціального аспектів. Метою соціальної профілактики є не лише попередження проблем і негативних явищ, а й створення умов для повноцінного функціонування суспільства та життєдіяльності окремих осіб.

З огляду на це впровадження блоку «Здоровий спосіб життя» передбачало спрямування на профілактику захворювань та популяризацію здорового способу життя, надання учасникам тренінгу інформації про здоров'я, здоровий спосіб життя та фактори, що впливають на здоров'я; формування бачення та усвідомлення вихованцями власних пріоритетних цінностей, необхідних для повноцінного життя.

Під час впровадження комплексної програми самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації ми помітили зміну

поведінки вихованців на початку занять та протягом їх проведення. Так, зокрема, більшість старших підлітків більш активно брали участь у тих формах роботи, що їм пропонувалися.

Заключні заняття за комплексною програмою самоактуалізації старших підлітків мали на меті допомогти старшим підліткам оволодіти технологією прийняття відповідальних рішень, сприяти формуванню у них відповідального ставлення до власних вчинків, розвиток у підлітків навичок протистояння соціальному тиску, знаходженню аргументованої відмови, сприяти формуванню у старших підлітків прагнення займати активну життєву позицію, бажання проводити просвітницьку роботу серед однолітків через творчі види роботи, а також сприяти їх самоактуалізації.

Використана література:

1. *Активні методи просвітницької діяльності у профілактиці ВІЛ/СНІД та ризикованої поведінки : посіб. для спец. приймальників-розподільників, притулків для неповнолітніх та виховних колоній / [авт.-упор. О. В. Безпалько, Н. В. Зимівець, І. В. Захарченко та ін.] ; за ред. Р. Х. Вайноли, Т. Л. Лях. – К. : ТОВ «ДКБ «РОТЕКС», 2007. – 190 с.*
2. *Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навч. посіб. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 134 с.*
3. *Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.*
4. *Превентивна робота з молоддю за методом «рівний – рівному» : навч. посіб. / [О. В. Безпалько, О. А. Голоцван, Н. В. Заверико та ін.] ; за ред. І. Д. Звереві. – К. : Навч. книга, 2002. – 256 с.*
5. *Снітко М. А. Соціально-педагогічні умови формування у підлітків безпечної поведінки в Інтернет-мережі: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Марина Аркадійвна Снітко. – Київ, 2014. – 300 с.*
6. *Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. М. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.*

СИДОРЧУК МАРИНА СТЕПАНОВНА. *Комплексная программа самоактуализации старших подростков в центрах социально-психологической реабилитации.*

В статье рассмотрены особенности внедрения комплексной программы самоактуализации старших подростков в центрах социально-психологической реабилитации. Описаны технологии самоактуализации, которые проектировались на основе следующих принципов: принципа психологической комфортности, принципа целостного представления о мире, принципа вариативности. Указано, что комплексная программа самоактуализации старших подростков в центрах социально-психологической реабилитации состоит из четырех взаимосвязанных блоков: «Мой внутренний мир», «Коммуникация и информация», «Здоровый образ жизни», «Мое будущее», каждый из которых состоит из нескольких логических тренинговых занятий.

Описано отдельные занятия комплексной программы, которые предусматривают такие формы работы, как: «мозговые штурмы», работа в группах, беседы, дискуссии, кейс-стади, подвижные упражнения, просмотр и анализ видео и тому подобное.

Ключевые слова: самоактуализация, самореализация старших подростков, комплексная программа самоактуализации, социально-педагогические условия самоактуализации старших подростков.

SYDORCHUK MARYNA. *A comprehensive program of self-actualization older teens in centers for social and psychological rehabilitation.*

The article deals with peculiarities implementing a comprehensive program of self-actualization older teens in the centers for social and psychological rehabilitation. The technology of self-actualization, which were designed based on the following principles: the principle of psychological comfort, the principle of a holistic view of the world, the principle of variability. states that the comprehensive program of self-actualization older teens in the centers of social and psychological rehabilitation consists of four interconnected blocks: «My inner world», «Communication and Information», «Healthy Life», «My future», each of which consists of multiple logical training sessions. describes certain classes of integrated programs that provide such forms of work, such as: brainstorming, group work, talks, discussions, case studies, outdoor exercises, view and analyze video and more.

Keywords: self-actualization, self-actualization older adolescents, a comprehensive program of self-actualization, social and educational conditions for self-actualization older teens.

УДК 37.011.3 – 057.87:316.647.5:342.724

Чжан Сяосін

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті здійснено обґрунтування методів формування толерантного ставлення студентської молоді до представників інших націй та народностей. Проблему формування толерантного ставлення молоді до культур інших народів та їхніх носіїв розкрито в контексті формування етнічної толерантності студентів. Охарактеризовано можливості вищого навчального закладу як соціально-освітнього середовища по формуванню етнічної толерантності студентів. Обґрунтовано сутність та специфіку формування етнічної толерантності студентів засобами позанавчальної виховної роботи. Визначено особливості клубних форм роботи в формуванні етнічної толерантності студентів.